

Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ

Redovni prof. Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu

i predsednik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu

***DIREKTIVA 2012/29/EU I KRIVIČNO ZAKONODARSTVO SRBIJE
(STEPEN USAGLAŠENOSTI I MERE ZA POSTIZANJE ZAHTEVANOG
STEPENA USAGLAŠAVANJA)***

-Normativni aspekt-

Beograd, septembar 2018.god.

1. Predmet analize i metodologija

Direktivom 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Evropskog saveta od 25. oktobra 2012. godine (u daljem tekstu: Direktiva) uspostavljeni su minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava kriminaliteta. Cilj Direktive je da se žrtvama krivičnih dela garantuje adekvatna informacija, pomoć i zaštita, kao i mogućnost da učestvuju u krivičnim postupcima. I pored toga što se Direktiva odnosi na države članice EU ona je nezaobilazna i za države koje to žele da postanu i ne samo njih već i za zakonodavstvo svake države budući da ona sadrži opšteprihvaćene standarde, standarde univerzalnog karaktera kada je reč o oštećenom¹ kao nadasve specifičnom subjektu krivičnog postupka.

Kada je reč o Srbiji dva su ključna razloga zbog kojih treba usaglasiti njeno krivično zakonodavstvo sa standardima ove Direktive:

Prvo, jedan od zadataka na putu priključenja Srbije EU, odnosno jedan od segmenata poglavlja 23 je i usklađivanje njenog zakonodavstva (u ovom slučaju krivičnog²) sa standardima Direktive. Definišući prelazna merila kroz čiju ispunjenost će ocenjivati napredak koji je Srbija napravila u ovoj oblasti, EU je pozdravila nameru Srbije da oceni stepen usklađenosti svog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU u pogledu prava žrtve i da nakon toga izvrši usklađivanje svog zakonodavstva, kao i da uspostavi mrežu usluga širom zemlje za pružanje podrške žrtvama, svedocima i oštećenima u svim fazama krivičnog postupka. Pored toga, EU je naglasila da Srbija treba da obezbedi pristup osnovnom nivou usluga podrške i da olakša upućivanje na organizacije za pružanje pomoći žrtvama od strane policije. EU je pozvala Srbiju da aktivno podstiče i prati primenu ovih prava, kao i da organizuje dovoljan broj obuka u vezi sa tim.³

---

¹ U tekstu se upotrebljava termin oštećeni pod kojim se podrazumeva kako fizičko tako i pravno lice koje je na bilo koji način oštećeno izvršenjem krivičnog dela. Izuzetak su samo delovi u kojima se citiraju pojedine norme Direktive gde se upotrebljava termin „žrtva“.

² Pod krivičnim zakonodavstvom Srbije, u kontekstu ove analize, podrazumeva se: KZ („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016); ZKP („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014); Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005) i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija („Sl. glasnik RS“, br. 55/2014).

³ European Union Common Negotiation Position for Chapter 23, available on: <http://mpravde.gov.rs/files/Ch23%20EU%20Common%20Position.pdf>, last accessed on October 30th 2016.

Radi ispunjenja zadataka koje je EK postavila pred Republiku Srbiju, Akcionim planom za Poglavlje 23 predviđen je čitav niz aktivnosti koje bi se, načelno, mogle podeliti u dve velike grupe: Najpre, Akcionim planom je predviđen set aktivnosti koje za svrhu imaju unapređenje položaja žrtava uopšte, bez obzira na vrstu krivičnog dela. Pored toga, Akcioni plan u različitim segmentima predviđa različite aktivnosti koje imaju za cilj unapređenje položaja pojedinih, posebno osetljivih kategorija žrtava.

Drugo, od prvih dana svog postojanja krivično zakonodavstvo Srbije je težilo, i u tome u najvećem stepenu i uspevalo, da bude usaglašeno sa rešenjima koja su u datom vremenu odlikavala najdemokratsnije poglede društva kao celine na predmetnu problematiku. Dokaz da takvu, sasvim opravdanu, praksu Srbija nastavlja treba da bude, uz ostalo, i implementacija standarda Direktive u njeno krivično zakonodavstvo. Upravo u toj želji preduzeto je i preduzima se niz mera-aktivnosti. Jena od njih je i ova analiza koja treba da da svoj doprinos realizaciji ovakvog jednog cilja. Njenu sadržinu čini stručno-kritička analiza stepena usaglašenosti pozitivnog krivičnog zakonodavstva Republike Srbije (pre svega ZKP RS) sa standardima Direktive, zahteva koje Direktiva postavlja pred institucije i predlog mera za dostizanje potpunog stepena usaglašenosti njenog krivičnog zakonodavstva sa standardima Direktive.

U analizi nisu uzeti u obzir praktični aspekti primene postojećih odredaba krivičnog zakonodavstva Srbije po pitanjima vezanim za status žrtve shvaćene u smislu čl.2. Direktive 2012/29 EU.

Za osnov izrade analize uzeta su sledeća dokumenta:

- Direktiva 2012/29 EU
- Preporuke za unapređenje mreže službi za pomoć i podršku oštećenima i žrtvama krivičnih dela i svedocima u krivičnim postupcima Republike Srbije, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.god.
- Izveštaj o proceni potreba u vezi sa stanjem u oblasti podrške svedocima/žrtvama u krivičnopravnom sistemu Srbije, Beograd, 2015.god.
- Normativna analiza položaja žrtve krivičnog dela/oštećenog krivičnim delom u krivičnopravnom sistemu Srbije: Aktuelno stanje, potrebe i mogućnosti promene, Beograd, 2015.god.
- Akcioni plan za Poglavlje 23
- Pregovaračka pozicija za Poglavlje 23
- Pozitivno krivično zakonodavstvo Srbije
- Relevantni naučno-stručni radovi posvećeni pitanjima žrtava/ lica oštećenih krivičnim delom.

Tri su ključna -opšta zaključka izvršene analize.

Prvo, u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu Srbije položaj lica oštećenog krivičnim delom je u ne malom stepenu normiran u skladu sa standardima, zahtevima i minimalnim pravilima Direktive 2012/29EU. Ne mali broj standarda sadržanih u Direktivi 2012/29EU koji se tiču prava oštećenog u krivičnom postupku već je inkorporiran u naš krivičnopravni sistem kroz odredbe koje se tiču statusa oštećenog lica, što je u skladu sa našom i ne samo našom krivičnoprocesnom tradicijom⁴.

Drugo, ZKP iz 2011. god, došlo je do, čini se neopravdanog sužavanja određenih prava oštećenog lica u krivičnom postupku (slučaj pre svega sa sužavanjem mogućnosti da stekne svojstvo oštećenog kao tužioca). Međutim, i pored toga oštećeni i po ovom zakonskom tekstu prema pravilima važećeg ZKP raspolaze ne malim brojem procesnih prava sadržanih u Direktivi 2012/29EU kao minimum pravnih standarda po ovom pitanju.

Treće, u određenom broju odredaba, pre svega ZKP, ali i ne samo ovog zakonskog teksta, neophodno je precizirati već postojeća prava oštećenog i izvršiti određene dopune i tako u celosti usaglasiti krivičnopravni sistem Srbije sa standardima sadržanim u Direktivu 2012/29EU.

2. Pitanja koja zahtevaju preciziranje postojećih prava oštećenog i dopune u cilju celovitog usaglašavanja odredaba krivičnog zakonodavstva Srbije sa standardima Direktive 2012/29 EU

Među pitanjima koja zahtevaju preciziranje postojećih prava oštećenog i zahtevaju određene dopune u cilju celovitog usaglašavanja odredaba krivičnog zakonodavstva Srbije sa standardima Direktive 2012/29 EU nalaze se sledeća:

2.1. Žrtva kao poseban subjekat krivičnog postupka ili ne?

Jedno od ključnih pitanja kada je reč o usaglašavanju krivičnog zakonodavstva Srbije sa standardima Direktive je pitanje načina normiranja statusa žrtve shvaćene u smislu čl.2. Direktive u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu. Dva su moguća načina rešavanja ovog pitanja. Prvi je da se u nacionalnom zakonodavstvu, tačnije u ZKP predvidi žrtva kao poseban subjekat krivičnog postupka. U takvom slučaju u okviru pojma lica oštećenog krivičnim delom shvaćenog u širem smislu značenja bili bi obuhvaćeni sledeći procesni subjekti: žrtva, oštećeni i privatni tužilac. Drugi mogući način rešavanja ovog pitanja je da se u sklopu odredaba koje

---

⁴ Vidi: S. Bejatović, Oštećeni u krivičnom postupku, Beograd, 1993.

tretiraju problematiku lica oštećenog krivičnim delom normiraju i pitanja žrtve krivičnog dela shvaćene u smislu čl.2. Direktive.

U vezi sa ovakvim načinima rešavanja ovog pitanja postavlja se i pitanje prednosti i nedostataka posebnog načina normiranja statusa žrtve u našem krivičnom zakonodavstvu, pre svega ZKP. Prednosti ovog načina njegovog rešavanja (predviđanje žrtve kao posebnog subjekta krivičnog dela) su:

Prvo, ovakvim načinom normiranja država pokazuje veći stepen zainteresovanosti za status žrtve krivičnog dela;

Drugo, postiže se, terminološki posmatrano, veći stepen usaglašenosti nacionalnog krivičnog zakonodavstva sa standardima Direktive;

Treće, stvara se normativna osnova za donošenje odgovarajućih podzakonskih akata potrebnih za adekvatnu primenu standarda Direktive po pitanju statusa žrtve kao posebnog subjekta krivičnog postupka;

Četvrto, obezbeđuju se uslovi za povećanje većeg stepena stručnosti subjekata krivičnog postupka koji u obavljanju svojih poslova kontaktiraju sa žrtvom-žrtvama krivičnog dela (policije, javnog tužilaštva, suda, advokature i dr.)

Peto, adekvatnije se rešavaju pitanja koja u nacionalnom zakonodavstvu treba da budu rešena u skladu sa standardima Direktive. Reč je o pitanjima koja se tiču: Pojma žrtve i njenog odnosa sa licem oštećenim krivičnim delom; Novih prava žrtve krivičnog dela predviđanih Direktivom (slučaj npr. sa pravom na delotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć, sa pravom na blagovremenu i individualnu procenu u cilju utvrđivanja specifičnih potreba zaštite, sa pravom na dobijanje informacija o pravima i statusu predmeta, Klasifikacije žrtava krivičnih dela i propisivanja specifičnosti tretmana pojedinih kategorija žrtava krivičnih dela- npr. dete kao žrtva krivičnog dela, žrtve nasilničkih krivičnih dela, pitanje novčane naknade štete žrtvama krivičnih dela i dr.).

Negativna strana ovakvog jednog rešenja je pre svega što se na taj način, bez neke izričite normativne obaveze proistekle iz određenog međunarodnog pravnog akta- u ovom slučaju Direktive) raskida sa našom pravnom tradicijom i što je po prilično teško normativno precizno razgraničiti status žrtve i status lica oštećenog krivičnim delom shvaćeno u užem smislu njegovog značenja kao drugog mogućeg procesnog subjekata oštećenog izvršenjem krivičnog dela shvaćenog u širem smislu njegovog značenja. Uz ovo, tu je takođe i činjenica da se i u slučaju opredelenja da se i dalje ostane pri terminu oštećeni u njegovoj normativnoj razradi

mogu zadovoljiti svi standardi Direktive. Uz to, tu je i činjenica da je termin oštećeni jezički posmatrano i u saglasnosti sa duhom srpskog jezika.⁵

2.2. Pitanje terminologije „žrtva krivičnog dela“, „oštećeni krivičnim delom“ ili njihova kombinacija (čl.2. Direktive2012/29/EU)

U slučaju opredelenja da se pitanje statusa žrtve krivičnog dela shvaćene u smislu čl. 2. Direktive rešava u sklopu odredaba koje tretiraju problematiku lica oštećenog krivičnim delom jedno od prvih pitanja koja treba da bude rešeno je pitanje termina „žrtva krivičnog dela.“ Pitanje svoju podlogu nalazi u činjenici da za razliku od našeg krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte a i time i važećeg teksta ZKP koji u skladu sa tradicijom upotrebljava termin „oštećeni“ a ne termin žrtva krivičnog dela i daje njegovo pojmovno određenje (čl.2.st.1.tač.11.ZKP) Direktiva upotrebljava termin žrtva krivičnog dela i daje njeno pojmovno određenje (čl.2. Direktive).

U analizi ovako postavljenog pitanja neophodno je poći od sledećeg: *Prvo*, čl.2. Direktive suštinski posmatrano razlikuje dve kategorije žrtava krivičnih dela a kriterijum njihovog razlikovanja je činjenica da li je izvršenjem krivičnog dela žrtva-pasivni subjekat krivičnog dela izgubila život ili ne. U slučajevima kada izvršenjem krivičnog dela nije došlo do gubitka života žrtve krivičnog dela pod tim pojmom se shvata „fizičko lice koje je pretrpelo povredu, uključujući fizičku, psihičku ili emotivnu povredu, ili materijalnu štetu koja je direktno prouzrokovana krivičnim delom”. U ovom slučaju reč je o žrtvi u užem smislu njenog značenja. Nasuprot ovom, u slučaju kada je izvršenjem krivičnog dela direktno prouzrokovana smrt žrtve (pasivnog subjekta krivičnog dela) pod žrtvom se smatraju članovi porodice lica čija je smrt direktna posledica krivičnog dela i koji su pretrpeli povredu ili štetu kao posledicu smrti tog lica (žrtva krivičnog dela u širem smislu značenja). Uz to, preciziran je i krug lica kao članova porodice. To su: supružnik, lica koja žive sa žrtvom u intimnoj, stabilnoj i kontinuiranoj zajednici u okviru zajedničkog domaćinstva, srodnik po direktnoj liniji, braća i sestre i lica o kojima se žrtva stara. *Drugo*, iole ozbiljnija komparativna analiza odredbe čl. 2. Direktive i odredaba koje određuju pojam oštećenog u ZKP govori da i naš zakonodavac poznaje dve kategorije oštećenih lica i da je kriterijum njihovog razlikovanja identičan kriterijumu razlikovanja dve kategorije žrtava krivičnih dela u smislu čl.2. Direktive. Pod oštećenim u užem smislu značenja prema čl. 2. tač. 11. ZKP smatra se lice (ne samo fizičko već i pravno) čije je lično i imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo. Pod oštećenim u širem smislu značenja podrazumevaju se sledbenici oštećenog konkretizovani u čl.57. ZKP, istina sa različitim-suženim fondom procesnih prava. *Treće*, čl. 2. Direktive pod pojmom žrtve podrazumeva se samo fizičko lice dok ZKP pod pojmom “oštećeni”podrazumeva i pravno

---

⁵ Vidi termin „oštećeni“ i termin „žrtva“, Rečnik srpskog jezika, Matica srpska, Novi Sad, 2007.god., str. 375 i str. 905.

lice, što ima puno opravdanje. Četvrto, krug subjekata koje obuhvata pojam žrtve u čl.2. Direktive i pojam oštećenog prema ZKP nije identičan. On je u ZKP ne samo širi već i konkretnije određen.

Obzirom na izneseno, ključno pitanje je kako rešiti ove pitanje u ZKP da bi ono bilo saglasno sa standardima Direktive. Četiri su moguća načina rešavanja ovako postavljenog pitanja:

Prvo, zadržavanje termina oštećeni i njegovo pojmovno određenje na sledeći način: „Oštećeni je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.“

U slučaju kada je kod oštećenog nastupila smrt direktno prouzrokovana krivičnim delom pod oštećenim se smatra njegov bračni drug, lice koje je sa oštećenim u trajnoj životnoj zajednici, ili sa oštećenim živi u zajedničkom domaćinstvu, srodnici po krvi u pravoj liniji, braća i sestre oštećenog, kao i lica o kojima se oštećeni starao.“

Drugo, zadržavanje terminima oštećeni za oštećenog shvaćenog u prednje navedenom užem smislu značenja i prihvatanje termina žrtva u slučaju kada se radio o oštećenom licu shvaćenom u širem smislu značenja. U slučaju prihvatanja ovakve mogućnosti, koja izgleda najmanje opravdana, pojam oštećenog bi se mogao dati na sledeći način: „Oštećeni je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.“

U slučaju kada je kod oštećenog kao žrtve krivičnog dela nastupila smrt direktno prouzrokovana krivičnim delom pod oštećenim se smatra njegov bračni drug, lice koje je sa oštećenim u trajnoj životnoj zajednici, ili sa oštećenim živi u zajedničkom domaćinstvu, srodnici po krvi u pravoj liniji, braća i sestre oštećenog, kao i lica o kojima se oštećeni starao.

Treća mogućnost je potpuno napuštanje termina oštećeni i prihvatanje termina žrtva krivičnog dela, što bi pored ostalog, imalo za posledicu i potpuni raskid sa našom pravnom tradicijom po ovom pitanju. Rezultat prihvatanja ovakve jedne mogućnosti bi bilo sledeće pojmovno određenja pojma žrtve: „Žrtva je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo“.

U slučaju kada je kod oštećenog kao žrtve krivičnog dela nastupila smrt direktno prouzrokovana krivičnim delom pod žrtvom se smatra njegov bračni drug, lice koje je sa oštećenim u trajnoj životnoj zajednici, ili sa oštećenim živi u zajedničkom domaćinstvu, srodnici po krvi u pravoj liniji, braća i sestre oštećenog, kao i lica o kojima se oštećeni starao.“

Prihvatanje ovakve jedne mogućnosti za svoju posledicu bi imalo niz terminoloških intervencija ne samo u ZKP već i u nizu drugih zakona u kojima se koristi termin oštećeni, zašto čini se takođe nema argumenata takvog stepena jačine koji bi opravdali ovakav jeda pristup u rešavanju ovog pitanja.

Četvrtu mogućnost je zadržavanje pojma "oštećeni" uz preciziranje da se u slučaju kada je izvršenjem krivičnog dela oštećeno samo fizičko lice taj pojam ima tumačiti u skladu sa čl.2. Direktive što bi bilo izričito predviđeno st.2. tač.11.st.1. ZKP.

2.3.Pravo na dobijanje informacija o pravima i statusu predmeta (čl. 3-6. Direktive 2012/29 EU)

Neophodna pretpostavka za mogućnost praktične realizacije prava zagaranovanih oštećenom licu je njegova blagovremena i tačna informisanost kako o njegovim pravima tako i o statusu krivičnog predmeta u kojem se on pojavljuje u svojstvu oštećenog. Obzirom na ovo sasvim opravdano Direktiva pridaje poseban značaj ovom pravu žrtve krivičnog dela (čl.3-6. Direktive).

Posmatrano u iznesenom kontekstu a imajući u sadržinu čl.6. Direktive postavlja se pitanje: Da li ZKP obezbeđuje praktičnu realizaciju prava lica oštećenog krivičnim delom predviđena u ovoj normi Direktive. Analiza njegovih odredaba pokazuje da ne u potpunosti i ne na odgovarajući nomotehnički način.

U cilju potpune usaglašenosti odredaba ZKP sa standardom čl. 6. Direktive bilo bi neophodno preduzeti određene intervencije –dopune u ZKP. Prvo, u kontekstu nabiranja prava oštećenog (čl.50.st.1.ZKP) trebalo bi predvideti i njegovo "pravo na informaciju od nadležnog organa (policije i javnog tužioca) o preduzetim radnjama povodom njegove krivične prijave i podnošenju pritužbe neposredno višem javnom tužiocu na radnje postupajućeg javnog tužioca." Drugo, takođe treba predvideti i "pravo na dobijanje pisanog uputstva o pravima oštećenog – žrtve krivičnog dela i načinu njihove realizacije." Reč je o uputstvu koje bi doneo ministar nadležan za pravosuđe u kojem bi bila detaljno nabrojana prava i dužnosti koje ima oštećeni-žrtva krivičnog dela i načini njihove praktične realizacije. Ovakvo jedno pravo lica oštećenog krivičnim delom moglo bi se nomotehnički formulisati na sledeći način: "Policija, javno tužilaštvo i sud su dužni već prilikom preduzimanja prve radnje u kojoj učestvuje oštećeni da ga na razuman način obaveste o pravima koja mu pripadaju i načinu njihove realizacije i predati mu pisano uputstvo o njegovim pravima i načinu njihove realizacije.

U kontaktu sa oštećenim organ će postupati obazrivo i dato obaveštenje uneti u zapisnik o preduzimanju radnje."⁶

---

⁶ U istom smeru ide i odredba Akcionog plana za poglavlje 23 kojom je planirana izrada i distribucija brošure koja bi sadržavala informacije o pravima žrtava (pravna pomoć, psihološka podrška, zaštita, itd.) u skladu sa članom 4. Direktive 2012/29/ EU (3.7.1.18).

Treće, u cilju obezbeđenja prava oštećenog kao subjekta podnošenja krivične prijave u čl.50. ZKP trebalo bi dodati novi stav 4. koji bi glasio: ``Ako se u svojstvu podnosioca krivične prijave javlja oštećeni njemu će se o podnesenoj krivičnoj prijavi predati pisana potvrda sa navođenjem podataka o datumu prijema prijave i prijavljenom krivičnom delu.``

Uz izneseno, kada je reč o podnesenoj krivičnoj prijavi od strane oštećenog potrebno je predvideti i rokove u kojima on ima pravo da od javnog tužioca traži dobijanje informacije o preduzetim radnjama po podnesenoj krivičnoj prijavi (npr. istekom roka od tri meseca od dana podnošenja krivične prijave) kao i rokove u kojima je javni tužilac obavezna da da odgovor (npr. najkasnije u roku od mesec dana od dana podnošenja zahteva oštećenog), kao i instrumente za dobijanje informacije ukoliko tužilac ne postupi po podnetom zahtevu oštećenog u ostavljenom mu roku (npr. podnošenje pritužbe neposredno višem javnom tužiocu).

Sa predloženim intervencijama standardi čl.3-6. Direktive bio bio u celosti inkorporiran u naš ZKP.

2.4. Individualna procena žrtve radi utvrđivanja njenih posebnih potreba (čl.22. Direktive 2012/29/EU)

Krivično delo samo po sebi je traumatičan događaj za njegovu žrtvu, bez obzira o kojem krivičnom delu i njegovoj žrtvi je reč. No, i pored ispravnosti ovakvog jednog opšteg stava takođe je nesporna i činjenica da su posledice izvršenja krivičnih dela različite za žrtve. Kod nekih su veće a kod nekih manje što je u zavisnosti od niza okolnosti vezanih kako za vrstu krivičnog delo, način njegovog izvršenja, svojstva ličnosti žrtve, okolnosti pod kojima je delo izvršeno, posledica njegovog izvršenja i sl. Usled ovog savremeno krivično procesno zakonodavstvo uspostavlja mehanizme kojim želi da, što je moguće više, smanji dejstvo štetnih posledica na žrtvu krivičnog dela u toku njenog učešća u krivičnom postupku. U tom kontekstu, a u cilju mogućnosti utvrđivanja koje žrtve krivičnog dela imaju potrebu za posebnim merama zaštite u toku njihovog učešća u krivičnom postupku i kako bi se moglo odlučiti koje su to posebne zaštitne mere koje treba primeniti u konkretnom slučaju Direktiva predviđa obavezan postupak pojedinačne procene svake žrtve. I upravo to je jedno od njenih važnijih dostignuća. Način sprovođenja postupka pojedinačne procene žrtve u cilju utvrđivanja njenih specifičnih potreba propisan je čl. 22. Direktive dok je popis posebnih zaštitnih mera koje se primenjuju u takvom slučaju dati u čl. 23 i 24. Direktive. Suština ovih odredaba Direktive sastoji se u pravu žrtve krivičnog dela na blagovremenu i individualnu procenu u cilju utvrđivanja specifičnih potreba zaštite i utvrđivanja da li bi ona i u kojoj meri imala koristi od primene specifičnih mera zaštite u toku trajanja krivičnog postupka zbog njene posebne izloženosti sekundarnoj i ponovnoj viktimizaciji, zastrašivanju i odmazdi.

Analiza odredaba pozitivnog krivičnog procesnog zakonodastva Srbije (pre svega ZKP i Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica) govori

da ne postoje odredbe koje izričito stvaraju mogućnost za praktičnu realizaciju ovakvog jednog prava lica oštećenog krivičnim delom. U cilju stvaranja normativne osnove za praktičnu realizaciju odredbe čl.22. Direktive trebalo bi u okviru normi koje regulišu problematiku lica oštećenog krivičnim delom ZKP i odgovarajućih normi Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica izvršiti određene dopune.

Prvo, treba izričito predvideti ovo pravo oštećenog, i to u odredbi ZKP koja govori o pravima oštećenog (čl.50.st.1.tač. 1.ZKP), koja bi glasila „1) pravo na odgovarajuću psihološku i drugu stručnu pomoć, podršku i zaštitu u skladu sa zakonom.“

Zatim , trebalo bi odrediti procesni trenutak (pre prvog ispitivanja) i subjekte njegove praktične realizacije, vrstu posebnih mera i slučajevne obaveznosti i individualne procene, kriterijum čega treba da bude vrsta krivičnog dela (npr. ako su u pitanju žrtve terorizma, organizovanog kriminala, nasilja u porodici, seksualnog nasilja i sl.) i svojstvo oštećenog (npr. dete kao žrtva krivičnog dela). Uz ovo, trebalo bi predvideti obavezu donošenja odgovarajućeg podzakonskog akta o načinu sprovođenja postupka individualne procene lica oštećenog krivičnim delom (npr. Pravilnika o načinu sprovođenja postupka individualne procene lica oštećenog krivičnim delom radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite), kojim bi se konkretizovala prednje navedena pitanja (npr. mere posebne zaštite, kategorija oštećenih lica prema kojima mogu biti primenjene posebne mere zaštite i pod kojim uslovima- npr. ako njihova praktična realizacija nije obezbeđena na drugi zakonom predviđeni načini –oštećeni npr. nema zdravstveno osiguranje i dr.) koji bi doneo ministar nadležan za pravosuđe. Zatim, u Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica takođe treba predvideti posebna pravila vezana za ovaj aspekta deteta kao žrtve krivičnih dela (čl.22.tač.4. i čl.24.Direktive).

U normiranju prednje navedenih pitanja posebnu pažnju treba posvetiti konkretizaciji subjekta nadležnog za sprovođenje individualne procene lica oštećenog krivičnim delom u cilju utvrđivanja njegovih specifičnih potreba, kao i načinu obezbeđenja učešća oštećenog u postupku individualne procene njegovih specifičnih potreba zaštite, uzimanju u obzir njegovu želju, uključujući i želju da se ne primene zakonom predviđene posebne mere zaštite lica oštećenog krivičnim delom.

Zatim, izričito predvideti da pravo oštećenom na posebnu podršku i zaštitu pripada samo pod uslovom da ono nije obezbeđeno na drugi odgovarajući način (npr. oštećeni nema zdravstveno osiguranje a potrebno mu je lečenje, rehabilitacija ili tuđa pomoć i nega; potrebno mu je stambeno zbrinjavanje ili obezbeđeni obroci; potrebna pomoć i podrška oko izdavanja ličnih dokumenata bez nadoknade, itd.).

Dalje, potrebno je urediti pitanje načina pružana pomoći, odnosno pitanje odnosa troškova nastalih pružanjem pomoći, podrške i zaštite oštećenom i dosuđenog imovinskopravnog

zahteva i dr. Jednom rečju pitanja normirati tako da se obezbedi pružanje odgovarajuće psihološke, zdravstvene i druge stručne pomoći, podrške i zaštite samo onom oštećenom kojem je zaista to potrebno, a koji neodložne potrebe nastale usled izvršenja krivičnog dela ne može podmiriti na drugi način, umesto kao opšte pravo svih kategorija lica oštećenih krivičnim delom.

2.5. Pravo na besplatnu pravnu pomoć (čl.13. Direktive 2012/29/EU)

Potpuna implementacija ovog standarda Direktive zahteva dopunu prava oštećenog-žrtve krivičnog dela i ovim njenim pravo na sledeći način: "Oštećeni-žrtva krivičnog dela ima pravo na besplatnu pravnu pomoć prema posebnom zakonu." Reč je o Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći kojim treba konkretizovati ovako predviđeno pravo oštećenog-žrtve krivičnog dela.

2.6. Nepreduzimanje krivičnog gonjenja i prava oštećenog-žrtve krivičnog dela (čl. 11. Direktive 2012/29/EU)

Za razliku od ne malog broja krivičnoprocesnih zakonodavstava u kojima ne postoji mogućnost supsidijarne tužbe u našem ZKP ona je, sasvim opravdano, i dalje zadržana. Takođe predviđeni su i drugi instrumenti koji su u funkciji moguće kontrole odluke javnog tužioca o nepreduzimanju krivičnog gonjenja. To je prigovor koji oštećeni može da podnese neposredno višem javnom tužiocu u slučaju ako javni tužilac, za krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti odbaci krivičnu prijavu, obustavi istragu ili odustane od krivičnog gonjenja do potvrđivanja optužnice. Uz to, predviđena je i obaveza obaveštavanja oštećenog o ovom pravu, rokovi u kojima on može da se koristi istim, kao i pravo oštećenog u slučaju da nije obavešten o nekoj o prednje navedenih odluka o nepreduzimanju krivičnog gonjenja od strane javnog tužioca. Uz ovo, kao što je to već konstatovano precizirani su u slučajevi, mogućnosti, način i rokovi sticanja svojstva supsidijarnog tužioca od strane oštećenog. Uz ovo, tu je i odredba čl.59. KZ RS prema kojoj "Sud može osloboditi od kazne učinioca krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna ako je na osnovu postignutog sporazuma sa oštećenim ispunio sve obaveze iz tog sporazuma."

Obzirom na izneseno može se konstatovati da je, kada je reč o ovo standardu Direktive, krivično zakonodavstvo Srbije usaglašeno sa istim. Međutim, i pored toga čini se opravdanim zalaganje da u budućim intervencijama u našem ZKP budu ozbiljno preispitana i pojedina od rešenja vezana za status oštećenog lica po ovom pitanju, jer je više nego nesporno da su rešenja važećeg teksta ZKP po ovom pitanju, i ne samo po ovom pitanju, dovela do pogoršanja statusa lica oštećenog krivičnim delom.

2.7. Jezik informisanja oštećenog (čl.7. Direktive 2012/29/EU)

Jedan od načina jačanja prava oštećenog u krivičnom postupku je i jačanje njegovog prava na prevodene u krivičnom postupku (prava na upotrebu jezika koji razume). Osnov

ispravnosti ovakve jedne konstatacije leži u činjenici da samo onaj oštećeni kojem su činjenice i okolnosti vezane za njega u konkretnoj krivičnoj stvari saopštene na jeziku koji razume može da realizuje svoja prava koja mu kao licu oštećenom krivičnim delom pripadaju. U skladu sa ovim Direktiva obavezuje države da regulišu pravo žrtve na tumačenje i prevođenje u toku krivičnog postupka, s tim da pod pojmom tumačenje podrazumeva usmeno prevođenje a pod pojmom prevođenje pismeno prevođenje određenih dokumenata vezanih za prava oštećenog u krivičnom postupku.

Četiri su ključna aspekta ovog prava žrtve:

Prvo, obaveza je države da omogući oštećenom koji ne razume ili ne govori jezik na kojem se vodi krivični postupak, ukoliko to ona zatraži i u skladu sa njenim pravnim statusom u krivičnom postupku besplatno prevođenje, barem tokom saslušanja ili davanja iskaza u krivičnom postupku pred istražnim i sudskim organima, uključujući i policijske istrage, kao i prevođene u cilju njenog aktivnog učešća u sudskim raspravama ili prelaznim ročištima (pravo na tumača-pravo na usmeno prevođenje);

Drugo, države treba da obezbede oštećenom koji ne razume ili ne govori jezik na kojem se vodi krivični postupak, ukoliko to ona zahteva a u skladu sa njenim pravnim statusom u dotičnoj krivičnoj stvari, besplatno prevođenje na jezik koji razume informacija koje su od ključnog značaja za ostvarivanje njenog prava u krivičnom postupku, s tim da prevođenje takvih informacija minimalno podrazumeva prevođenje svake odluke kojom se okončava krivični postupak u vezi sa krivičnim delom kojim je on oštećena, i to sve na obrazloženi zahtev oštećenog, kao i obrazloženje ili kratak rezime razloga na osnovu kojih je takva odluka doneta, osim slučajeva koji su predviđeni kao izuzetak od ovog prava oštećenog (slučaj npr. kada je odluka doneta na osnovu činjenica poverljivog karaktera, ili kada se radi o odluci koja, prema rešenjima nacionalnog zakonodavstva ne zahteva obrazloženje);

Treće, predviđa se pravo oštećenog na podnošenje žalbe u slučaju odbijana traženog zahteva za usmeno i pismeno prevođenje, ali samo na način previđen nacionalnim zakonodavstvom;

Četvrto, prevođenje (usmeno i pismeno) kao i bilo koje razmatranje u vezi sa podnesenom žalbom na odluke o neobezbeđenju usmenog i pismenog prevođena ne smeju dovesti do nerazumnog produžetka krivičnog postupka (čl.7. Direktive).

Analiza stepena implementacije čl.7. Direktive u našem krivičnom procesnom zakonodavstvu govori sledeće:

Prvo, kada je reč o pravu oštećenog koji ne razume ili ne govori jezik na kojem se vodi krivični postupak na besplatno prevođenje (čl.7. tač.1. Direktive) može se konstatovati, da je ono već obezbeđeno čl.11. st.3. ZKP i da, obzirom na sadržinu ove norme, nisu potrebne

nikakve intervencije. Ovo iz razloga što, pored stranke i svedoka i druga lica (znači i oštećeni) koja učestvuju u postupku imaju pravo na prevođenje na teret budžetskih sredstava, pod uslovima propisanih u ovoj normi ZKP što je u celosti u saglasnosti sa standardom čl.7. Direktive.

Drugo, nešto je drugačija situacija kada je reč o pravu na besplatno pismeno prevođenje određenih pismena (ili njihovog sažetka) koja su od ključnog značaja za ostvarivanje prava oštećenog u krivičnom postupku. U cilju implementacije tač. 3,5,6,7 i 8. čl.7. Direktive trebalo bi u delu ZKP koji reguliše prava oštećenog dodati novi član (čl.50a ZKP) i istim rešiti pitanje prava oštećenog ovog karaktera (pravo na pismeno prevođenje) uzimajući u obzir sledeće kriterijume:

- predvideti da je uslov za realizaciju ovog prava pismeno podneseni i obrazloženi zahtev oštećenog;
- predvideti da oštećeni pruži dokaze o tome da mu je prevođenje bitno za ostvarivanje njegovih prava u krivičnom postupku⁷;
- konkretizovati vrstu pismena koja mogu biti obuhvaćena ovim pravom oštećenog (slučaj npr.sa odlukom kojom se okončava krivični postupak). Odnosno, ovo pravo oštećenog predvideti samo za dokumenta koja su kao minimum navedena u tač.3.čl.7. Direktive a ne i šire;
- predvideti da troškovi prevođenja padaju na teret budžetskih sredstava;
- konkretizacija subjekata koji odlučuju o podnesenom zahtevu oštećenog kriterijum čega treba da bude faza krivičnog postupka u kojoj je podnet zahtev;
- predviđanje prava podnošenja žalbe protiv rešenja kojim se odbija zahtev oštećenog za prevođenje na traženih dokumenata.

2.8.Obaveštenje oštećenog o konačnom ishodu postupka (čl.6. tač.1b Direktive 2012/29/EU)

U cilju mogućnosti korišćenja svojim pravima obaveza je države da oštećenog pismenim putem i bez odlaganja obavesti o svakoj odluci o konačnom ishodu krivičnog postupka u kojem ona ima status oštećenog. Kao što je to slučaj i sa ne malim brojem drugih odredaba i ova odredba Direktive je već sadržana u ZKP. Prema čl. 50.st.1.tač.11. ZKP oštećeni ima pravo da ``bude obavešten o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna presuda.``

---

⁷Ova okolnost treba da bude i jedan od važnijih kriterijuma za odlučivanje o podnesenom zahtevu oštećenog. Dva su razloga zato. Prvo, troškovi prevođenja padaju na teret budžetskih sredstava; Drugo, praktična realizacija ovog prava oštećenog lica uključujući i postupak po eventualno podnesenoj žalbi na odluku o neobezbeđenju usmenog i pismenog prevođenja ne sme dovesti do nerazumnog produžetka krivičnog postupka (čl.7.tač. 8.Direktive).

2.9. Obaveštavanje žrtve o bekstvu okrivljenog-osuđenog (čl. 6. tač.5 i 6. Direktive 2012/29/EU)

Za razliku od nekih drugih standarda koji su apsolutnog karaktera ovde je reč o standardu koji je u izvesnom stepenu relativiziran. Prema istom, država će pružiti mogućnost žrtvi da bude obavještena, pismenim putem i bez odlaganja o puštanju ili bekstvu iz pritvora ili ustanove za izvršenje krivične sankcije lica pritvorenog-osuđenog zbog krivičnog dela koje se tiče žrtve, kao i o svakoj meri koja je izrečena u cilju njene zaštite u slučaju puštanja ili bekstava počinioca krivičnog dela, osim ukoliko ne postoji konkretan rizik za nanošenje povrede ili štete učiniocu krivičnog dela upućivanjem takvog pismenog obaveštenja.

Razlog iznesenog stepena relativizacije ovog prava žrtve sadržan je u činjenici da obaveštavanje žrtve krivičnog dela o bekstvu okrivljenog –osuđenog lica može da dovede do njenog uznemiravanja i u slučajevima kada se posle izvršenja krivičnog dela oporavila i kada su posledice sanirane. Obzirom na ovo u normiranju ovog prava lica oštećenog izvršenjem krivičnog dela u ZKP i Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija (što je u zavisnosti od toga da li je reč o bekstvu-puštanju pritvorenog ili osuđenog lica) mora se poći od sledećeg:

Prvo, izričito predvideti da do praktične realizacije ovog prava lica oštećenog krivičnim delom može doći samo na njegovog zahtev;

Drugo, konkretizovati krug krivičnih dela čijim izvršenjem ovo pravo pripada oštećenom licu-žrtvi krivičnog dela;

Treće, izričito propisati da će zahtev oštećenog-žrtve krivičnog dela za davanje informacije biti odbijen ukoliko se proceni da bi davanjem tražene informacije nastupila neposredna opasnost po život i telo okrivljenog-osuđenog.

2.10. Pravo na naknadu troškova (čl.14. Direktive 2012/29/EU)

ZKP u svom poglavlju XIII (čl.261-268) detaljno i na odgovarajući način reguliše pitanje troškova krivičnog postupka i njihove nadoknade. Jedan od subjekata tog prava je i lice oštećeno krivičnim delom. Obzirom na ovo može se konstatovati da u važećem tekstu ZKP postoje odgovarajuća pravila u odnosu na troškove krivičnog postupka i da po tom pitanju nisu potrebne nikakve intervencije u ZKP a ni drugim zakonskim tekstovima koja regulišu ovu problematiku. Pravo na naknadu troškova licu oštećenom krivičnim delom iz čl.14. Direktive je na adekvatan način – u skladu sa standardom Direktive normirano u pozitivnom krivičnom procenom zakonodavstvu Srbije.

2.11. Imovinskopравни zahtev (čl.16. Direktive 2012/29/EU)

Kada je reč o pravu žrtve krivičnog dela na naknadu štete od učinioca krivičnog dela nastalu izvršenjem krivičnog dela (čl.16. Direktive) onda treba pre svega konstatovati činjenicu da ZKP i Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica predstavljaju adekvatnu-sasvim odgovarajuću normativnu osnovu za praktičnu realizaciju ovog prava oštećenog lica. U toj funkciji su četiri grupe odredbi ovih zakonskih tekstova. To su:

Prvo, to su odredbe (Glava XII- čl.252 - 260.ZKP) koje regulišu pitanja imovinskopravnog zahteva oštećenog lica;

Drugo, odredbe čl.283. ZKP o tzv. uslovnom oportunitetu krivičnog gonjenja koje predviđaju da jedna, od više predviđenih obaveza, koje mogu biti naložene osumnjičenom u slučaju donošenja odluke o odlaganju krivičnog gonjenja može biti i obaveza „da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu“ (tač-1. st.1.čl. 283.ZKP);

Treće, odredba čl. 314.st. 1.tač. 4. ZKP kojom je predviđeno da sporazum o priznanju krivičnog dela, pored ostalog, sadrži i „sporazum o imovinskopravnom zahtevu, ukoliko je podnet.“

Četvrto, odredba čl.14. ZMUKD⁸ kojom je, kao jedna od posebnih obaveza koju sud može izreći maloletniku predviđena i obaveza „da u okviru svojih sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao“ (tač.2.-st. 2.čl.14. ZOMUKD).

Međutim, i pored tačnosti gore iznetog stava, da naše pozitivno krivično zakonodavstvo predstavlja adekvatnu normativnu osnovu za praktičnu realizaciju prava oštećenog lica na naknadu štete prouzrokovane krivičnim delo to niukom slučaju ne znači da nema mogućnosti i za stvaranje normativne osnove za poboljšanje položaja oštećenog lica po ovom pitanju. Naprotiv. No, pre ukazivanja na neke od tih mogućnosti konstatacija jedne izuzetno važne činjenice kada je reč o ovom aspektu predmetne problematike. Ona se ogleda u tome da u krivičnim predmetima je sasvim minimalan - skoro zanemarljiv broj slučajeva u kojima se o imovinskopravnom zahtevu odlučuje u skladu sa očekivanjima podnosioca zahteva. Odnosno, u skladu sa st. 1.čl.252.ZKP kojim je propisano: „Imovinskopravni zahtev koji je nastao usled izvršenja krivičnog dela ili protivpravnog dela koje je u zakonu određeno kao krivično delo, raspraviće se na predlog ovlašćenih lica u krivičnom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak.“ Nasuprot. Uglavnom se podnosilac imovinskopravnog zahteva upućuje da isti može da ostvari u parničnom postupku. Sasvim opravdano se može postaviti pitanje: Da li je takva sudska praksa u skladu sa zahtevima st.1.čl. 252.ZKP?

---

⁸ Pod ZMUKD podrazumeva se Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

Kada je reč o stvaranju normativne osnove za poboljšanje statusa lica oštećenog krivičnim delom po ovom pitanju onda čini se sasvim opravdanim zalaganje da se „obaveza osumnjičenog po pitanju otklanjanja štetnih posledica nastalih izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu“ treba predvideti ne kao mogućnost (što je slučaj sada) već kao obavezan uslov za uslovno odlaganje krivičnog gonjenja kao ključnog oblika načela oportuniteta. U tom kontekstu čini se više nego opravdanom izmena st.1.tač.1. čl.283. ZKP tako da glasi: „Javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu i izvrši jednu ili više sledećih obaveza:.....“ O stepenu poboljšanja položaja oštećenog kada je reč o ovom njegovom pravu, ovakvom jednom intervencijom najbolje govori i sve veći procenat primene ovog oblika načela oportuniteta u Republici Srbiji.

Pored, iznesenog razumljiva su i zalaganja za obrazovanje posebnog fonda za naknadu štete žrtvama-oštećenim krivičnim delom kod određene grupe krivičnih dela i pod određenim uslovima. Međutim, i pored opravdanosti postojanja ovakvog jednog fonda činjenica je da u ovom vremena u (iz ekonomskih razloga) nema mogućnosti praktične realizacije ovakve jedne ideje. No to niukom slučaju ne znači da o tome ne treba razmišljati uopšte. Nasuprot. Međutim, u međuvremenu - do eventualnog sticanja ekonomskih mogućnosti za obrazovanje ovakvog jednog fonda, neke od potreba žrtve, iskazane u okviru imovinskopravnog zahteva a utvrđene u okviru individualne procene, mogle bi da budu podmirene kroz različite usluge, a u skladu sa rešenjima koja treba da budu sadržana u ranije pomenutom Pravilniku o načinu sprovođenja postupka individualne procene lica oštećenog krivičnim delom radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite⁹. U krajnjem ishodu, vrednost obezbeđenih usluga u okviru programa podrške i pomoći žrtvi (a ukoliko se radi o uslugama koje ne bi mogao da ostvari mimo ovog mehanizma), bila bi obračunata kao deo imovinskopravnog zahteva, odnosno potraživanja prema okrivljenom.

3. Žrtva krivičnog dela i KZ RS

Pitanje žrtve krivičnog dela nije samo krivičnoprocesnog karaktera. Nasuprot. Ono je i jedno od neizostavnih pitanja materijalnog krivičnog prava. Najbolji primer ispravnosti ovakve jedne konstatacije je činjenica da nema skoro ni jednog krivičnog zakonika-zakona koji u normiranju kako njegovih opštih instituta tako i bića pojedinih krivičnih dela ne upotrebljava upravo termin „žrtva krivičnog dela“. U skladu sa ovim, sasvim ispravnim stavom, i u KZ RS na više mesta se upotrebljava termin „žrtva krivičnog dela“. Tako npr. odnos prema žrtvi krivičnog dela je jedna od okolnosti koja se tiče ličnosti učinioca krivičnog dela kao kriterijuma za odmeravanje kazne. Ili pojedina pitanja vezana za stavljanje učinioca krivičnog dela pod zaštitni nadzor su u direktnoj povezanosti sa njegovim odnosom prema žrtvi krivičnog dela. Dalje,

---

⁹ Tač. 3.Analize

pojedini-posebni oblici krivičnih dela zavisni su od odnosa učinioca prema žrtvi krivičnog dela i sl.

Ne ulazeći u analizu drugih slučajeva upotrebe termina žrtva krivičnog dela u KZ RS samo konstatacija činjenice da upotrebljavajući ovaj termin, za razliku od ZKP, KZ nigde ne definiše pojam žrtve krivičnog dela. Obzirom na to postavlja se, sasvim opravdano, pitanje: Šta se pod pojmom žrtva krivičnog dela u KZ RS podrazumeva? Da li je to lice oštećeno krivičnim delom? Da li je to pasivni subjekat krivičnog dela? Da li ovaj pojam treba shvatiti u kriminološkom ili nekom drugom smislu značenja? Ako se ovome doda i činjenica da obzirom na neodređenost pojma žrtve u istom može da dođe do ne male razlike u rešavanju konkretnih krivičnih stvari onda problem postaje još aktuelniji. Obzirom na sve ovo u KZ RS, kada je reč o žrtvi krivičnog dela, neophodno je odrediti pojam žrtve u krivičnopravnom smislu značenja, što se može učini na dva načina. Prvo, u značenju izraza dati ovaj pojam. Drugo, u KZ kada je reč o ovom pojmu pozvati se na odredbe ZKP, što se čini opravdanim. U slučaju prihvatanja ove mogućnosti trebalo bi u čl.112. KZ RS dodati tač.5a koja glasi: *``Pod žrtvom krivičnog dela smatra se lice oštećeno krivičnim delom u smislu odgovarajućih odredaba ZKP RS.``* Uz ovo, čini se opravdanim i zalaganje da se u normiranju pojedinih kvalifikovanih oblika nekih krivičnih dela mora više voditi računa o kojoj žrtvi krivičnih dela se radi (Slučaj npr. sa krivičnim delima protiv polne slobode). Međutim, to nije uslov usaglašavanja našeg krivičnog zakonodavstva sa standardima Direktive.

4. Stručna obuka službenih lica (čl.25. Direktive 2012/29/EU)

Polazeći od iznesenih kao i drugih specifičnosti oštećenog kao posebnog i nadasve specifičnog subjekta krivičnog postupka Direktiva, sasvim opravdano, potencira i na stručnosti službenih lica koje dolaze u kontakt sa „žrtvama“ (policijski službenici, nosioci javnotužilačke funkcije, suduje), s ciljem podizanja njihove „svesti o potrebama žrtava i osposobljavanju za postupane sa žrtvama na nepristrasan, uvažavajući i profesionalan način.“ (Reč je o opštoj i specijalnoj obuci).

U vezi sa navedenim standardom Direktive postavlja se pitanje: Kako i u kom obimu obezbediti zahtevani stepen stručne obuke navedenih subjekata za rad sa oštećenim? Da li uzor za rešenje ovog standarda može da bude Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji predviđa načelo specijalizacije u radu sa maloletnim učiniocima krivičnih dela? Imajući u vidu činjenicu procenta krivičnih dela kod kojih se pojavljuje oštećeno lice više je nego nesporno da se ovo pitanje ne može da rešava po načelu specijalizacije iz Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Ovo posebno u slučaju kada je reč opštoj obuci. Nju treba obezbediti preko opštih seminara i drugih stručnih skupova na kojima, pored ostalog, treba posebno potencirati na

poštovanju odredbe st. 1.čl. 252. ZKP koja nalaže raspravljanje o podnesenom imovinskopravnom zahtevu u krivičnom postupku uvek, osim ``ako se time ne bi znatnije odugovlačio ovaj postupak.``

Nešto drugačiji pristup treba preduzeti u postupcima specijalne obuke koju treba sprovesti samo za pojedine kategorije krivičnih dela (npr. krivičnih dela protiv polne slobode, nasilja u porodici) koju treba realizovati preko Pravosudne akademije na način predviđen načelom specijalizacije iz Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Uz ovu kategoriju subjekata specijalnu obuku, na inicirani način, treba predvideti i za subjekte .koji vrše individualnu pricrenu žrtve radi utvrđivanja njenih posebnih potreba kao i za subjekte podrške i postupanja sa posebno ranjivim grupama žrtava. Ovo iz razloga što dosledna primena procesnih garancija ove kategorije žrtava u praksi neposredno zavisi od njihovog poznavanja i od strani subjekata njihove realizacije (sudija, javnih tužilaca, pripadnika sudske straže, advokata i policijskih službenika).¹⁰

5. Uspostavljanje mreže službi podrške žrtvama krivičnih dela (čl.8-9. Direktive 2012/29/EU)

Čl. 8-9. Direktive uspostavljena je obaveza obezbeđivanja pristupa žrtava službama za pomoć i podršku žrtvama. Ovaj kopak koji je u procesu usaglašavanja sa Direktivom najzahtevniji u organizacionom i finansijskom smislu, ujedno treba da donese i najveću kvalitativnu razliku u odnosu na trenutno stanje, u Akcionom planu za Poglavlje 23 prepoznat je kroz uspostavljanje mreže službi na nivou cele zemlje za podršku žrtvama, svedocima i oštećenim u istrazi i svim fazama krivičnog postupka (aktivnost 3.7.1.20)

Članom 9. Direktive predviđeno je da službe podrške žrtvama treba žrtvi da obezbede:

(a) informacije, savete i podršku o pravima žrtava, uključujući o pristupu nacionalnim mehanizmima za naknadu štete prouzrokovane krivičnim delima i o njihovom položaju u krivičnom postupku, uključujući pripremu za učešće u postupku;

(b) informacije o eventualno postojećim odgovarajućim specijalističkim službama za podršku ili direktno upućivanje na takve službe;

(c) emocionalnu i, ako je dostupna, psihološku pomoć;

---

¹⁰ U ovom cilju, Akcionim planom za Poglavlje 23 već je planirana njihova sveobuhvatna obuka na temu primene minimalnih standarda u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom žrtava u skladu sa čl. 25. Direktive 2012/29/EU (aktivnost 3.7.1.19).

(d) savete o finansijskim i praktičnim pitanjima koja proizlaze iz krivičnog dela;

(e) osim ako ih već pružaju druge javne ili privatne službe, savete o riziku i sprečavanju sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde.

Ono što se javlja kao problematično u ovom kontekstu, jeste odredba člana 8, st.5. Direktive, budući da se od države zahteva da omogući pristup službama podrške žrtvama i svim navedenim elementima podrške, bez uslovljavanja prethodnim podnošenjem krivične prijave nadležnom organu.

Ovo bi u praksi značilo da se status žrtve, i sa njim povezana prava stiču na osnovu samoprocene pojedinca i nevezano za odredbe ZKP-a, koji god od mogućih modela definisanja oštećenog i žrtve prihvatio. U tom smislu, ovo pravo se javlja kao neka vrsta paralelnog koloseka podrške, nezavisnog od prvog kontakta žrtve sa policijom, odnosno tužilaštvom i sticanjem statusa žrtve u procesnom smislu. Imajući ovo u vidu, od izuzetnog značaja je racionalno angažovanje resursa u ovom segmentu i njihovo ograničenje na dostupnost informacija putem flajera, web stranica, medijskih info sadržaja i call centara, dok bi za sve dalje korake, koji uključuju detaljnu procenu potreba žrtve i mehanizme podrške, bilo neophodno podnošenje krivične prijave.

Pored ove primarne, opšte podrške, Direktiva u čl. 9, st. 2-3. zahteva od država da obezbede, za žrtve koje su pretrpele znatnu štetu izvršenjem krivičnog dela, sledeće vidove pomoći, ako je već ne pružaju druge javne i privatne službe:

(a) utočišta ili bilo koji drugi prikladni privremeni smeštaj za žrtve kojima je potrebno sigurno mesto zbog neposrednog rizika sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde;

(b) ciljanu i integrisanu podršku za žrtve s posebnim potrebama, poput žrtava polnog nasilja, žrtava rodno baziranog nasilja i žrtava nasilja u bliskim odnosima, uključujući podršku i savetovanje nakon trauma.

Na praktičnom polju, ovo bi značilo da se kako vrsta podrške i pomoći, tako i činjenica da li je ona konkretnoj žrtvi već dostupna u nekoj od javnih ili privatnih službi, utvrđuje prilikom procene potreba žrtve.

Ono što je od suštinskog značaja, jeste da se ispoštuju principi već definisani tokom analitičke faze koja je prethodila izradi Strategije, i da je prilikom uspostavljanja mreže, podrška organizovana tako da je žrtvama dostupna čitavoj teritoriji RS, uz što veći stepen ujednačenosti, kako u pogledu sadržine i kvaliteta usluga, tako i u pogledu geografske dostupnosti. Pored toga, neophodno je da sistem bude finansijski održiv i da podrazumeva maksimalno oslanjanje na već dostupne servise u javnom i NVO sektoru, na čemu i sama Direktiva insistira u više navrata,

stalnim podvlačenjem obaveze obezbeđivanja pomoći koja žrtvi već nije dostupna kroz postojeće servise.

6. Unapređenje položaja posebno osetljivih kategorija žrtava

Direktiva već u uvodnom delu (par. 14-18.) prepoznaje kao posebno osetljive kategorije žrtava decu, žrtve partnerskog, odnosno porodičnog nasilja, žrtve terorizma, lica sa invaliditetom i žrtve rodno baziranog nasilja.

Akcioni plan za Poglavlje 23 sadrži čitav niz mera usmerenih na unapređenje položaja posebno osetljivih kategorija žrtava.¹¹

Direktiva čitavo Poglavlje 4 posvećuje zaštiti žrtava s posebnim potrebama zaštite. Tako je članom 18. predviđena obaveza obezbeđivanja dostupnosti mera za zaštitu žrtava i članova njihovih porodica od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, uključujući zaštitu od rizika emocionalne i psihološke štete te zaštitu dostojanstva žrtava tokom ispitivanja i

---

¹¹ Pored već izloženih aktivnosti koje imaju za cilj unapređenje položaja žrtava uopšte, Akcioni plan za Poglavlje 23 sadrži impresivan broj mera posvećenih posebno osetljivim kategorijama žrtava i/ili posebno problematičnim procesnim situacijama u kojima su te kategorije žrtava naročito ugrožene. U tom smislu, planirano je Sprovođenje obuke za javne tužioce, zamenike javnih tužilaca, policijske službenike, i reprezentativna udruženja novinara u pogledu: sprečavanja curenja informacija o tekućim ili planiranim krivičnim istragama, kao i sprečavanja curenja osetljivih podataka o žrtvama, deci itd. (aktivnost 3.5.2.21). Akcioni plan posebno prepoznaje osetljivost žrtava ratnih zločina ali i potrebu posebne podrške licima koja dolaze iz višestruko depriviranih sredina (aktivnost 3.6.2.3). U tom smislu predviđeno je pilotiranje centara za podršku porodici u cilju: targetiranja populacije iz višestruko depriviranih sredina (posebno obraćajući pažnju na dostupnost romskim porodicama i deci); podrške roditelju koji trpi porodično nasilje; podrške deci u riziku od napuštanja škole; podrške porodicama u riziku od razdvajanja (deci i roditeljima); podrške deci žrtvama krivičnih dela; podrške deci sa smetnjama u razvoju iz vulnerabilnih porodica i u riziku od smeštaja u ustanovu. Deca kao svedoci i žrtve krivičnog dela, tretirani su Akcionom planu kroz čitav niz aktivnosti. Značajno je pomenuti da se Srbija Akcionim planom obavezala na definisanje praktičnih smernica za saslušanje dece, zasnovanih na primerima dobre prakse EU zemalja i obezbeđenje uslova za jednoobraznu primenu mera zaštite u cilju zaštite dece žrtava/svedoka u krivičnom postupku od sekundarne viktimizacije (aktivnost 3.6.2.15). Planirano je i sprovođenje obuka i informativnih sesija o zaštiti dece žrtava/svedoka u krivičnom postupku za policijske službenike, javne tužioce, zamenike javnih tužilaca, sudije i zaposlene u centrima za socijalni rad, kao i distribucija edukativnog materijala u cilju izbegavanja sekundarne viktimizacije (aktivnost 3.6.2.16.). Akcioni plan podršku ovoj kategoriji žrtava stavlja i u kontekst opšteg režima podrške, kroz uvođenje post-traumatskog savetovanja i podrške za decu žrtve/svedoke u krivičnom postupku u okviru usluga za podršku porodici koje se pružaju u okviru službe za podrške za zaštitu žrtava, uspostavljene u četiri rezidencijalne ustanove u transformaciji. (aktivnost 3.6.2.21). Pored ovih konkretnih aktivnosti, planiran je kontinuitet u strateškom pristupu zaštiti dece od nasilja kroz analizu postignutih rezultata i identifikaciju prepreka u sprovođenju Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2008-2015, kao i izradu novog višegodišnjeg strateškog okvira za prevenciju i zaštitu dece od nasilja (aktivnosti 3.6.2.23-3.6.2.25). Dodatno, predviđeno je i unapređenje postojećeg Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u cilju usklađivanja sa najboljim praksama EU, kao i posebnih protokola koji se tiču: postupanja pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja; zaštite dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja; postupanja policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja; sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja; zaštite dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (3.6.2.26-3.6.2.27).

svedočenja. Ako je potrebno, takve mere takođe uključuju postupke uspostavljene na temelju nacionalnog prava kojima se predviđa fizička zaštita žrtava i članova njihovih porodica.

Član 19. Direktive garantuje pravo na izbegavanje kontakta između žrtve i članova žrtvine porodice sa okrivljenim u prostorijama u kojima se vodi krivični postupak, osim ako krivični postupak zahteva takav kontakt. U tom smislu, od država članica se zahteva da obezbede da nove sudske prostorije imaju odvojene čekaonice za žrtve.

Članak 20. Direktive predviđa pravo na zaštitu žrtava tokom istrage, uključujući: da se žrtve ispita bez odlaganja; da se smanji broj ispitivanja žrtve na minimum i izbegne sekundarna viktimizacija; da žrtvu prati zakonski zastupnik i osoba po izboru (ukoliko to procesna pravila zabranjuju); da se medicinski pregledi žrtve svedu na najmanju meru neophodnu za potrebe vođenja krivičnog postupka.

U kontekstu odredaba čl. 18-20 Direktive, važno je napomenuti da ZKP u okviru odredaba o zaštiti svedoka (budući da je oštećeni po pravilu u funkciji oštećenog kao svedoka), pruža tri modaliteta zaštite i to kroz: osnovnu procesnu zaštitu, potom odredbe o posebno osetljivim svedocima i kao poslednji nivo, kroz odredbe o zaštićenim svedocima. Pored toga, relevantne su i odredbe Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, kojim se uređuju uslovi i postupak za pružanje zaštite i pomoći učesnicima u krivičnom postupku i njima bliskim licima, koji su usled davanja iskaza ili obaveštenja značajnih za dokazivanje u krivičnom postupku, izloženi opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu, što bi po logici stvari, relativno često mogao biti slučaj, kada se radi o krivičnim delima organizovanog kriminala. Najzad, relevantne su i odredbe dela tri Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika.

Da bi se izbeglo detaljno izlaganje sadržine ovih odredaba, generalna ocena je da su ove odredbe u najvećoj meri usklađene sa zahtevima Direktive, ali da bi izvesne korekcije trebalo izvršiti u članu 98.ZKP koji i dalje ne zabranjuje postavljanje sugestivnih pitanja posebno osetljivom svedoku, što lako može dovesti do sekundarne viktimizacije i traumatizacije žrtve, naročito kada je reč o deci žrtvama.

Izvesni problemi postoje i u odredbama o određivanju statusa zaštićenog svedoka koji može inicirati lice na koje se mere odnose, kao i javni tužilac, dok ova mogućnost ne postoji za odbranu.

Najzad, čini se da najveći problem u praksi trenutno predstavljaju dva segmenta koji se nalaze izvan procesne regulative: prvi se odnosi na stručnost nosilaca pravosudnih funkcija i advokata za postupanje sa žrtvama a drugi se tiče infrastrukturnih preduslova za zaštitu žrtava tokom krivičnog postupka.

Kada je reč o prvom segmentu, neophodno je da se uvođenjem sistematske obuke za sudije, tužioce, advokate koji postupaju kao branioci ali i zastupnici žrtava, ali i policijske službenike, otklone ili umanje preduslovi da izostanak njihovih znanja ili senzibiliteta rezultira sekundarnom viktimizacijom ili traumatizacijom tokom postupka.

Drugi segment zahteva značajne izdatke u pogledu rekonstrukcije zgrada sudova i javnih tužilaštava koje su neretko zajedničke i u lošem stanju ne omogućavaju izbegavanje kontakta između žrtve i okrivljenog. Najmanji korak koji je potrebno učiniti u tom smislu je da se makar prilikom izgradnje i renoviranja ovih objekata, kao jedan od neophodnih elemenata plana rekonstrukcije ili izgradnje, uzme u obzir upravo potreba zaštite žrtava. Ovo važi i u pogledu nabavljanja opreme za ispitivanje putem video linka, posebno kada je reč o deci žrtvama. Ovo bi ujedno značilo da je neophodno zakonski urediti status mobilnih timova za ispitivanje maloletnika koji su oformljeni uz podršku UNICEF-a.

7. Zaključci i preporuke

I. Tri su ključna zaključka izvršene analize stepena usaglašenosti pozitivnog krivičnog zakonodavstva Srbije (KZ, ZKP, Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija) sa standardima *Direktive 2012/29/EU*.

Prvo, u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu Srbije status lica oštećenog krivičnim delom je, u ne malom stepenu, normiran u skladu sa standardima, zahtevima i minimalnim pravilima *Direktive 2012/29/EU* ;

Drugo, ZKP iz 2011. god., došlo je do, čini se neopravdanog, sužavanja određenih prava oštećenog lica u krivičnom postupku (slučaj npr. sa sužavanjem mogućnosti da stekne svojstvo oštećenog kao tužioca). Međutim, i pored toga oštećeni i po ovom zakonskom tekstu-prema pravilima važećeg ZKP raspolaže ne malim brojem procesnih prava sadržanih u *Direktivi 2012/29/EU* kao minimum pravnih standarda po ovom pitanju;

Treće, u cilju traženog stepena usaglašavanja krivičnog zakonodavstva Srbije sa standardima *Direktive 2012/29/EU* neophodno je precizirati pojedina od već postojećih prava oštećenog i izvršiti određene dopune pre svega u ZKP, ali i ne samo ovom zakonskom tekstu.

II. Kada je reč o ZKP kao ključnom zakonskom tekstu koji tretira problematiku procesnog položaja lica oštećenog izvršenim krivičnim delom neophodno je izvršiti intervencije kod pitanja koja se tiču:

1. Termina lica oštećenog izvršenim krivičnim delom („žrtva krivičnog dela“ , „oštećeni“ ili njihova kombinacija);
2. Usaglašavanja izabranog pojma („žrtva krivičnog dela“ , „oštećeni“ ili njihova kombinacija) sa čl.2. Direktive (definicije);
3. Prava na dobijanje informacija o pravima i statusu predmeta u okviru čega poseban akcentat treba staviti na opravdanost donošene posebnog uputstva o pravima oštećenog –žrtve krivičnog dela i načinu njihove realizacije (čl.6. Direktive 2012/29/EU);
4. Individualne procene oštećenog-žrtve radi utvrđivanja njenih posebnih potreba i primene specifičnih mera zaštite u kontekstu čega treba posebno razmotriti pitanje opravdanosti donošenja posebnog podzakonskog akta (Pravilnika o načinu sprovođenja postupka individualne procene žrtve radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite) sa konkretizacijom, ne malog broja pitanja koja treba da čine njegovu sadržinu. O značaju i aktuelnosti pitanja najbolje govori činjenica da se, ne bez razloga, smatra ovo jednim od najznačajnijih dostignuća Direktive2012/29/EU uopšte;
5. Prava na besplatnu pravnu pomoć oštećenom licu (čl.13.Direktive2012/29/EU);
6. Prava oštećenog u slučaju nepreduzimanja krivičnog gonjenja od strane javnog tužioca (čl.11. Direktive2012/29/EU);
7. Pismenog prevođenja pismena na zahtev oštećenog lica a na teret budžetskih sredstava (čl.7. Direktive2012/29/EU);
8. Obaveštenja oštećenog o konačnom ishodu postupka i dostavljanja pravosnažne sudske odluke (čl.6. tač.1b Direktive 2012/29/EU);
9. Obaveštavanja o bekstvu okrivljenog-osuđenog (čl. 6.tač.5 i 6. Direktive 2012/29/EU);
10. Imovinskopravnog zahteva oštećenog (čl.16. Direktive 2012/29/EU);
11. Zabrane unakrsnog ispitivanja i proširenja prava na zahtev za određivanjem statusa zaštićenog svedoka.

III. Kada je reč o KZ ključno pitanje je određivanje pojma žrtve jer se time eliminiše mogućnost različitog postupana u zavisnosti od shvatanja pojma žrtva krivičnog dela što sada postoji mogućnost budući da ovaj zakonski tekst na više mesta koristi termin žrtva krivičnog dela a ne daje njegovo pojmovno određenje;

IV. Intervencije u Zakonu o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija su zavisne od načina rešavanja navedenih pitanja u ZKP;

V. U cilju adekvatne primene implementiranih standarda Direktive 2012/29/EU u krivičnom zakonodavstvu Srbije od strane službenih lica koje dolaze u kontakt sa „žrtvama“ (policijski službenici, nosioci javnotužilačke funkcije, suduje) i podizanja njihove svesti o

potrebama posebnog pristupa žrtvi krivičnog dela potrebno je organizovati njihovu stručnu obuku (opštu i specijalnu).

VI. U domenu infrastrukturnih ulaganja u oblasti pravosuđa, potrebno je u procesu izgradnje i renoviranja pravosudnih objekata, uzeti u obzir i zahteve u pogledu izbegavanja kontakta žrtve i oštećenog; izdvojiti dodatna sredstva za opremu potrebnu za učestalije ispitivanje osetljivih svedoka putem video linka ali i normativno urediti položaj mobilnih timova.